

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Казьмирчук Марія Григорівна – кандидат історичних наук, асистент Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Наукові інтереси: історія України, соціальна та гендерна історія, історія повсякденності, кінофотофонодокументознавство, джерелознавство, шевченкознавство, декабристознавство.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРИНЦИПИ ІСТОРІОГРАФІЧНОГО СИНТЕЗУ: АНТРОПОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ І ГНОСЕОЛОГІЧНІ ОРІЄНТИРИ

Олександр КІЯН (м. Кіровоград)

У статті на основі сучасних методологічних підходів розглядаються принципи історіографічного аналізу й синтезу, що сприяють формуванню загальної концепції розвитку національної історичної науки.

Ключові слова: інтелектуальна історія, історіографічна антропология, методология історії, історіографічний аналіз.

In the article on the basic of modern methodological approaches the principles of historiographical analysis and synthesis are regarded.

Key words: intellectual history, historiographical anthropology, methodology of history, historiographical analysis.

Системотворчим чинником історіографічних досліджень є теоретизація історико-наукового пізнання. Теоретичні засоби дослідження дають змогу визначити гносеологічну природу історіографії як науки, окреслити її місце та функцію в системі інших дисциплін. Одним з найістотніших критеріїв історіографічного аналізу є характеристика принципів дослідження, які реалізуються через систему історичного мислення. На думку більшості теоретиків історії історичної науки, саме зміна історичного мислення і є домінантною рушійною силою процесу історичного пізнання взагалі. Розбіжність полягає лише конструкції самої категорії “історичне мислення”, яке дає різну змістовну інтерпретацію. За визначенням І. Колесник, стиль історичного мислення – “це тривала сукупність соціально-психологічних настанов, теоретико-методологічних принципів та аксіологічних орієнтирів, який має різні прояви в проміжок кожної певної епохи” [1, с. 42]. Дещо іншу версію бачимо у Б. Кроче, який у теорії історіографії хоч і не нівелює роль культурних, соціальних, політичних і моральних дістінкцій, але все-таки не надає їм вирішального значення, стверджуючи думку, що тільки форми філософського мислення історика, його розумові конструкції, котрі розкриваються через детерміністські чи трансцендентні концепції, “виступають як постійна умова і постійна ознака прогресу історичної думки [2, с. 106], оскільки “наполягати на тому, що історик обмірковує факт, а не теорію, це означає наполягати на тому, що він “розповідає історію без осмислення” [2, с. 107]. У найбільш модерному для

сучасної історіографії методологічному напрямі, уособленого “інтелектуальною історією”, стиль історичного мислення досить часто асоціюється з “історією ідей”, а також з історичним розвитком інтелектуальної сфери в межах загальнокультурної парадигми певної епохи. Виходячи з розуміння нерозривності культурно-інтелектуальної історії, визначний теоретик і “патріарх” історії ідей Д. Келлі, звертаючись до проблеми “змісту” й “контексту” історичного пізнання, констатує, що “внутрішня сторона (the inside) осмислення культурної спадщини минулого відсилає дослідника до з’ясування внутрішньої логіки теорій, розгляду ідей, розкритих у текстах, у той час як зовнішня сторона (the outside) неминуче призводить до розуміння культурного оточення, успадкованої практики та обставин, що привели до зародження історичної концепції” [3, с. 81].

Незважаючи на певні розбіжності в теоретичному осмисленні проблеми, дослідники одностайні в думці, що саме стиль мислення, репрезентований певною епохою, науковою школою, напрямом чи формою мислення кожного конкретного історика, врешті й зумовлює розвиток історіографічного процесу. Отже стає зрозуміло, чому важливою рисою сучасної парадигми історіографії є антропологізація історико-наукових досліджень, коли на чолі дослідницьких інтересів усе частіше постає історик – суб’єкт пізнавальної діяльності. Постає історика, дослідника минулого, на думку М. Лачаєвої, – “це головний предмет і мета сучасного історіографічного дослідження” [4, с. 17]. Отже, послідовне вивчення творчості історика в умовах розумової атмосфери його часу залишається одним з найбільш раціональних способів поглиблення наявних історіографічних уявлень про зміст наукового доробку корифеїв історичної думки.

Потяг до антропологізації історіографічного знання має кілька варіативних методологічних підходів: партійний, сцієнтистський і культурологічний. Кожний з них обумовлював право на існування в силу специфіки самої історичної думки, вираженої у формі історичних концепцій, історико-політичних доктрин, схем і теорій. У різні часи за умови розмаїття політичного життя і характеру наукових знань методологічні підходи трансформувались, набуваючи іноді догматичного характеру. У структурах радянської історіографії найбільш важливим і досить часто головним принципом історіографічного пізнання є принцип партійності, визначав головною потребою з’ясування насамперед класової позиції того чи іншого історика. Під цим кутом потрібно було розглядати та оцінювати всю його концепцію. Лише марксистсько-ленінська партійність ототожнювалася з науковістю. На думку одного з радянських апологетів теорії наукового пізнання О. Данилова, тільки під “класовим кутом зору можна встановити залежність історичного пізнання від соціальних позицій

історика” [5, с. 511]. Тому-то історія історичної науки досить часто ототожнювалася переважно з історією суспільної думки.

У силу живучості традицій, політико-класовий принцип, з невеликою аберацією, був прилаштований до практичних потреб сучасної історичної науки в Україні. Свідченням цьому є збереження, наприклад, системи періодизації розвитку української історіографії, де етапи в системі суспільно-політичних і національних процесів ототожнюються з певними періодами еволюції української історичної думки. Отже, головним критерієм виступає переважно орієнтація на зміну ідеологічних настанов українства (“народницька”, “державницька” історіографія, “історична наука епохи національного Ренесансу” та ін.) [6].

У цьому контексті, на наш погляд, є дискусійним прагнення частини сучасних українських дослідників історії історичної науки (І. Колесник та ін.) поєднати етапи українського національного Відродження з періодизацією розвитку історіографічного процесу в Україні [7, с. 21–52]. По-перше: саме поняття “Національне відродження” не є чітко окресленим, науково-функціональним та загальноприйнятим, і на думку, наприклад, М. фон Гагена, сучасного американського історика, є продуктом “національного переоцінювання минулого” [8, с. 669]. Воно побудоване на концептуальних ідеях класичної схеми культурно-етнічного ренесансу для національних, “неісторичних” народів (переважно західнослов’янських та скандинавських) неогегельянця Мирослава Гроха й лише опосередковано стосується історії українського народу.

По-друге: усі спроби періодизації Українського національного Відродження (Р. Шпорлюк, П. Магочій, І. Лисяк-Рудницький, А. Сарбей, О. Забужко та ін.) [9, с. 97–107; 10; 11] хоч і відзначаються певною логікою, але є досить суб’єктивно-умовними (про це свідчить власне їхня кількість) і в практиці історіографічних досліджень тільки ускладнюють визначення специфіки та закономірностей розвитку історичної науки в Україні.

По-третє: як свідчить характер розвитку історичного пізнання, ідеологічні нормативи досить часто не збігаються з методологічними принципами наукового співтовариства, що, власне, і зумовлює строкатість історіографічного процесу в будь-яку історичну епоху. Українська історична наука не є винятком з цього правила, доказом чого й виступає творчість Антоновича та створеної ним Київської історичної школи.

Не заперечуючи фактор впливу суспільно-політичної позиції на погляди дослідників історії, ми водночас далекі від того, щоб зводити всю багатосторонність явищ в історіографії до тих чи інших класових, національних чи громадських переконань ученого, прагнення пояснити його погляди на основі соціального походження та прив’язувати зміст творчості й наукової діяльності до певного сегменту класифікаційних процедур суб’єктивного характеру.

Іншим напрямом історіографічного аналізу, котрий можна кваліфікувати як альтернативу класово-партійному й національному, є культурологічний. Саме він набув особливої популярності в дослідженнях з історії історичної науки останніх років. За твердженням одного з апологетів культурологічного підходу, британського історика Ф. Анкерсмита, “історіографія є ще більш штучною, ще більше вираженням культурних ходів, ніж саме мистецтво... Історіографія насправді є частиною сучасного культурного світу й повинна досліджуватись у співвідношенні із сучасним живописом, скульптурою й літературою” [12, с. 4]. У сучасній українській історіографії, що концентрує увагу переважно на проблемі особистості суб’єкта пізнавальної діяльності, культурологічний підхід переважно пов’язується з розглядом мікросоціуму вченого, психології творчості, “довколонукового” середовища. У більшості досліджень, написаних з таких позицій, йдеться насамперед про походження, родину, освіту майбутнього вченого, його взаємини із суспільством, приватне життя, заняття на дозвіллі, риси вдачі, стиль мислення (раціональний, емпіричний, інтуїтивний), психологічні настанови (оптиміст, песиміст, стоїк), фізичні вади, хвороби, природу наукової праці й т. п. [13].

Відповідно до сучасного рівня історико-наукового пізнання, пошуки ведуться також навколо таких проблем, як ментальність історика [14, с. 49-62; 15, с. 92–102], типи істориків [16, с. 277–280]. До питань культурологічної антропології належить і проблема герменевтики історіографії, коли метою та засобом дослідження виступає не лише розуміння тексту, але й інтерпретація його змісту як форми діалогу дослідника та автора [17]. Подібний методологічний підхід обумовлений тенденцією щодо підвищення творчої активності суб’єкта в пізнавальному процесі, на наш погляд, не враховує в повному обсязі механізм логіки історіографії, що функціонує за своїми внутрішніми законами. Його абсолютизація приводить іноді до оригінальних, але не завжди науково доказових узагальнень, особливо коли йдеться про процеси зародження й трансформації ідейного змісту історичного пізнання, властивого певним конкретним епохам.

Тому з позицій внутрішньої логіки історіографії, найбільш доцільним підходом для синтезу видається сцієнтистський (науковий) принцип вивчення минулого історичної епохи, спрямований на з’ясування механізмів виникнення й зміни історичних ідей та концепцій. Згідно з сцієнтизмом, усі види історіографічних досліджень досконалі лише тією мірою, якою вони копіюють науку й перебувають у прямій залежності від рівня історичних знань, історичної теорії та методів дослідження. Окрім того, історіографічний сцієнтизм має бути безпосередньо пов’язаним із загальними проблемами історії як науки. Простежуючи шляхи розвитку історичного пізнання, він уможливує з’ясувати рушійні сили прогресу

історичної думки, закономірності появи й зміни різних напрямів, шкіл, творчості осібних учених, генераторів ідей, міру достовірності створених ними концепцій, значення останніх для суспільного процесу певного часу. Історіографічний сцієнтизм вимагає також критичної перевірки раніше використаних засобів і методів інтерпретації історичного знання. Останнє стає об'єктивно необхідним у результаті появи в ході розвитку історіографії нових значень і змістових методологічних новацій в інтерпретації раніше відомих фактів, а це є компонентом взаємозв'язку історіографічного дослідницького процесу.

Незважаючи на сталу теорію в методології історіографічного дослідження, згідно з якою абсолютизація того чи іншого підходу (класово-національного, культурологічного чи сцієнтистського) не сприяє об'єктивності історичного пізнання, а Пол Фейерабенд в "Анархістській епістемології" навіть заперечує сцієнтизм як форму методологічної універсалізації [18], ми все-таки дотримуємося думки, що при сучасному рівні наукового пізнання саме принцип історіографічного сцієнтизму має ряд незаперечних переваг порівняно з іншими методологічними підходами як до аналізу, так і до історіографічного синтезу. Саме він може виступати у формі доміанти, тоді як інші методологічні новації мають відігравати підпорядковану, допоміжну функцію.

На наш погляд, відповідно до сцієнтистських принципів дослідження антропологізація історіографічного знання має ґрунтуватися на наступних положеннях:

1). З'ясуванні громадсько-політичних і національних основах історичного пізнання, міри їхнього впливу на творчість історика – об'єкта дослідження на кожному етапі його наукової діяльності. Цей аспект дасть змогу встановити взаємозв'язок історичної науки й соціальних чи національних позицій історика.

2). Дослідження теоретико-методологічних принципів, що були притаманні видатному вченому. Для цього має бути розкритий зв'язок між історичною наукою, з одного боку, і філософією, соціологією, теоріями держави й права, теоретичного наукознавства – з іншого. При цьому розгляд теоретико-методологічних постулатів не може бути зведеним тільки до аналізу сукупності відповідних загальнотеоретичних дефініцій істориків тієї чи іншої школи, але й має містити аналіз упровадження теоретико-методологічних компонентів у практиці історичних досліджень.

3). Аналізі джерелознавчої бази історичних праць, характеру використання конкретних методик дослідження. Вивчення історіографії у відповідному аспекті допоможе продемонструвати своєрідність методів дослідження, властивих різним напрямам і стилям історичної думки, з'ясувати місце історика, історичної школи у встановленні та систематизації

історичних фактів, взаємозв'язках методології та методів історіографічного синтезу.

4). Аналізі проблематики історичних досліджень, їхньої динаміки як найважливішого прогресу в системі історичного пізнання, з одного боку, і виявів соціально-політичних вимог конкретної історичної епохи – з іншого.

5). Дослідженні змісту самої історичної концепції, створеної видатним вченим, і поглибленої пов'язаною з його ім'ям науковою школою в історіографії. Аналіз історичної концепції уможлиблює не лише простежити процес зламу наукових парадигм, віджилих історичних уявлень і стереотипів, але дає змогу з'ясувати процес спадкоємності в розвитку історичної науки, що об'єктивно налаштовує сучасних учених на більш творче використання здобутків попередніх періодів розвитку історико-національної думки.

6). Нарешті, напоказі саме процесу зародження й трансформації форм дослідницької праці в галузі історії, використання й пропаганди історичних концепцій, їхньої ролі в еволюції як національної, так і загальноєвропейської історичної думки.

Звичайно, зазначені аспекти історіографічного дослідження тісно взаємопов'язані між собою, і тільки комплексне використання історіографічного матеріалу створює належні умови для об'єктивного історіографічного синтезу.

Історіографічний сциєнтизм безпосередньо пов'язаний з методологічною проблемою вивчення світогляду вченого. Він є основною одиницею дослідження – структурою, яка виступає предметом аналізу й водночас інструментом дослідження. “Світогляд, – як уважає основоположник генетичного структуралізму Люсьєн Гольдман, – це явище колективної свідомості, котра досягає максимальної концептуальної або чуттєвої ясності у творах мистецтва. Будучи доданим до тексту, світогляд виступає в ролі концептуального знаряддя науки” [19, с. 97].

Говорячи про світогляд історика, ми маємо на увазі, з одного боку, цілісне бачення світу – смислову структуру, систему пізнавальних та естетичних цінностей, внутрішньо когерентну систему уявлень, а з іншого – теоретичне їхнє вираження через текст історичного твору. Від “потокowego” історіографічного світогляду світогляд персоналії відрізняється, власне, своєю структуральною єдністю, меншим ступенем еклектизму. Тому для його осмислення потрібен особливий методологічний інструментарій. Той же Л. Гольдман стверджує, що “світогляд може досліджуватися у двох різних площинах: у площині свідомості групи, як це зробили, наприклад, такі дослідники, як М. Вебер і В. Гротуйзен, або ж у площині його максимально концептуального вираженні (що відповідає максимальній потенції свідомості) у видатних творах філософії та історії чи в житті окремих індивідуальностей. Попри суперечливі вияви, другу площину часто

буває легше охопити, ніж першу, власне через те, що світогляди відбиваються в ній чіткіше й конкретніше” [19, с. 97].

Народницька історіографія, яку уособлює В. Антонович та його школа, є особливим об’єктом дослідження, оскільки більшість її adeptів не дотримувалася виразних принципів традиційного “поділу розумової праці”; їхня доктрина складається з історіософських, ідейно-політичних, національних та інших концепцій, що об’єктивно не дає змоги зводити дослідження до однолінійного, іманентного аналізу. Тому в силу зазначених методологічних підстав використання для аналізу проблеми надзвичайно модного й популярного в нинішній історіографії мікрогенетичного дослідження, яке виводить ідеї історика із психологічних фактів його біографії, видається досить проблемним, віддаленим від історіографічного сцієнтизму. Такі дослідження, що спираються на спрощену модель причинно-наслідкової залежності, зазвичай заводять інтерпретатора творчості видатного вченого на манівці вульгарного соціопсихологізму, по суті дуже віддаленого від реальних умов дійсності, у якій перебував об’єкт дослідження. “Дослідження, що з’ясовують структуру через структуру, – вважає польський теоретик проблеми А. Валіцький, – детермінують науковий процес, приводять до омани, оскільки вони передбачають кореляційний зв’язок між надособистісними структурами мислення та уяви і реальними суспільними структурами та зумовленими особистісними формами людського співжиття ідейно-теоретичними проривами” [20, с. 10].

Світогляд історика, обумовлений переважно темою абстрактно-теоретичних, філософських узагальнень, вимагає точної ідентифікації засадничих норм, які спричинили постання наукової теорії. Зокрема, важливим методологічним принципом для аналізу як концептуальних засад творчості Антоновича, так і взагалі історіографічного процесу другої половини ХІХ століття, є принцип історизму, згідно з яким будь-яке історіографічне явище (концепція вченого, позиція сформованої ним історичної школи чи науковий напрям) розглядається як динамічний процес у тісному поєднанні з обумовленим характером еволюції історичної думки. У цьому зв’язку важливо підкреслити, що вислів “Historismus” спочатку був уведений в західноєвропейській історіографії ХІХ століття з метою поставити під сумнів провідну роль історії в гуманітарних науках. На думку британського історика Г. Оесле, у сучасній європейській науці категорія історизм уживається у двох площинах: “Historismus” у широкому сенсі має на меті часову обумовленість та змістовність явищ (історичні події повинні сприйматися в дусі часу); “історизм” у більш звуженій інтерпретації, що зводиться до ідеалістичного тлумачення національної історії під знаком індивідуалізації, ідеографічності й духовно-історичного розкриття характеру історичного пізнання епохи” [21, с. 10].

У сучасній українській історіографії верифікація методологічних основ і постановка категорії історизму пов'язана з подоланням саме марксистської ідеологічної спадщини. Дослідники української історіографії зайняті переважно пошуками різнопланових концепцій та структуруванням історичної думки, що має пояснити зміну наукових парадигм. У цьому контексті важливим завданням є розв'язання проблеми, чому концептуальні засади й науково-теоретичні принципи, розроблені в національній історіографії наприкінці ХІХ – поч. ХХ ст., залишаються актуальними і в сучасній українській історіографії, оскільки вона функціонує значною мірою в межах пізнавального простору й наукових парадигмах цієї методологічної епохи [22, с. 3–22].

На наш погляд, відповідь на поставлену проблему прихована саме в змістових параметрах категорії “історизм”, що є методологічною основою виняткової більшості історіографічних течій і наукових шкіл, які виникли у європейській історіографії ХІХ століття (у тому числі неформальної організації київських істориків під егідою В. Антоновича). Тому як базу для структурного історичного аналізу історичної думки в Україні (на прикладі аналізу творчості Антоновича та його школи) використано схему дисциплінарної матриці історичної науки, розробленої в сучасній західноєвропейській методології історії (Й. Рюзен, Т. Бон та ін.), домінантою якої виступає саме форма вираження й сприйняття вченими провідних теоретичних постулатів (як, наприклад, категорія “історизм”) конкретної наукової епохи й середовища [23, с. 3–27]. У теоретичному аспекті концептуальна ідея цього методологічного підходу запозичена у відомого американського вченого Томаса Куна, який у книзі “Структура наукових революцій” сформулював принципову тезу, згідно з якою прогрес у науці відбувається не у формі нагромадження фактичного багажу та нових знань, а за допомогою кардинальних наукових переворотів, зламу стереотипів думки, що здійснюється в рамках зміни нормальної науки (“normal science”) модерними парадигмами (“paradigms”) [24, с. 112–139]. Т. Кун уперше також окреслив категорію так званої “дисциплінарної матриці” (disciplinary matrix), за допомогою якої, на його думку, можна розкрити теоретико-методологічну модель (“exemplar”) наукового співтовариства в будь-яку історичну епоху [24, с. 193].

Модель дисциплінарної матриці Т. Куна, пристосована до конкретних проблем історіографічного дослідження (Йорн Рюзен, Фрідріх Йегер та ін. європейські дослідники), має на меті охопити всі головні категорії історичного пізнання, виходячи з принципу історичних понять (“Prinzipien des historischen sinns”) у їхньому системному взаємозв'язку. Вона містить у собі кілька базових факторів, які розкривають квінтесенцію розуміння теоретичних постулатів і віддзеркалюють погляди істориків-генераторів для

постановки наукових теорій і їхнього методологічного осмислення [23, с. 817].

Першою важливою превентивною умовою історичної думки згідно з цим підходом, уважають процес дослідження тих інтересів, що переплітаються із життєвою практикою й потребами певного соціуму чи етносу. Другим пунктом історіографічної дисциплінарної матриці виступає теза, згідно з якою всі історичні інтерпретації мають здійснюватися через вироблення специфічних системних понять (“*Hinsichten der deutung*”), що згодом виявляються у формі постановки різноманітних теорій, перспектив, категорій. У свою чергу, системні поняття формуються на основі широкого впровадження нових джерел за допомогою методів емпіричного дослідження. Досягнуті видатними істориками результати дослідницького процесу вводяться в науковий обіг історіографічного співтовариства при участі особливих “комунікативних форм” (“*Formn der Repräsentation*”) [23]. Отже, головним завданням історіографічного дослідження є з’ясування спрямованості функції культурної орієнтації, громадської і наукової мотивації вченого при означенні концепції історичної ідентичності в руслі еволюції національної історіографії [23].

Із системного взаємозв’язку зазначених факторів Й. Рюзен виводить сфери утворення історичних понять у європейській історіографії (“*Dimensionen der historischen sinnbildung*”):

а). За інтересами й функціями в історіографії завжди стоїть “політична стратегія колективної пам’яті, переважно національної історичної думки” [23, с. 23].

б). Із взаємодії принципів інтерпретації історичних подій і методів, системи досліджень будується “когнітивна стратегія вироблення історичних знань у конкретний проміжок часу розвитку національної історичної науки” [23, с. 72].

в). Концепція історії розкривається через творчість конкретних істориків у формі “риторики історичної репрезентації, що впливає на функції подальшої орієнтації течій, напрямів та історичних національних шкіл” [23, с. 279].

На основі цієї методологічної моделі Й. Рюзен і Ф. Йегер змодельювали характер розвитку німецької національної історіографії, а Т. Бон – російської історичної науки XIX століття [25, с. 818].

Своєрідність використання історіографічної дисциплінарної матриці стосовно української національної історіографії другої половини XIX століття полягає в тому, що вона розвивалася в умовах політичної залежності, і це вилилось у наукову дихотомію (польський і російський виміри), що не завжди вкладається в розроблені переважно для західноєвропейської історичної науки стандарти. У той час, як виняткова більшість провідних національних істориків Європи (Л. Ранке в Німеччині, Т. Маколей в Англії, Д. Бенкрофт у

США, С.Соловійов у Росії та ін.) прагнули обґрунтувати ідею національної держави, українські дослідники зосередили свою увагу в царині не історії політики, а нації, народу, народних мас з наголосом на соціальну й побутову проблематику, оскільки зазначені категорії ототожнювалися передусім із селянством. Тільки на початку ХХ століття як результат поживлення українського національно-політичного життя, коли суспільно-політичні інтереси зробили актуальним питання розбудови власної державності, історіографічний процес перейшов у політичну стадію, властиву класичним формам європейської історичної науки. На думку І. Колесник, лише у творчості М. Грушевського вперше досить виразно простежується лінія взаємозв'язку ідеалів історичної державності [1, с. 254].

Відповідно до маргінальності української історіографії, яка наблизилася до статусу національної лише в рамках діяльності професорської корпорації українознавців наприкінці ХІХ століття (“Київська історична школа” В. Антоновича), становлення концепції й “принципу історичних понять” лежать переважно в ідейній площині становлення національної свідомості. Цей процес здійснювався в умовах самовимірювання – вектора власної історії, її цілісного усвідомлення та вектора співвідношення і зіставлення з історичною думкою інших народів. На думку В. Потульницького, саме аксіому становлення національної свідомості на основі самовимірювання двох зазначених векторів можна повною мірою застосувати до осмислення українського історіографічного процесу [26, с. 31].

Унікальність українського історіографічного процесу ХІХ – поч. ХХ ст. полягає в тому, що народницька візія історії України по суті була трансформована в національну, що особливо виразно простежується на прикладі постановки історико-національної теорії Антоновича та його історичної школи. Переважання саме народницької, а не державницької, теорії зумовлено тим, що ні Австро-Угорщина, ні Росія не могли дозволити державницькі ідеї, що відповідно детермінували ідеї процесу обґрунтування національно-політичної доктрини. Політичний фактор не мав такої принципової ваги для постання української національної концепції як науковий і тільки опосередковано впливав на темпи еволюції історичної науки в Україні. Тому саме дослідження українського історіографічного процесу на засадничих нормах сцієнтизму створює належну методологічну передумову для аналізу процесу утворення наукових парадигм національної історичної думки.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА:

1. Колесник І. І. Українська історіографія (ХVІІІ – початок ХХ століття). – К.: Генеза, 2000. – 256 с.
2. Кроче Бенедетто. Теория и история историографии. – М.: Языки русской культуры, 1998. – 187 с.
3. Репина Л. П. Интеллектуальная история на переломе ХХ – ХХІ веков // Новейшая история. – 2006. – № 1. – С. 81–82.

4. Историография истории России до 1917 года: Учебное пособие под редакцией М. И. Лачаевой. – В двух томах. – М.: ВЛАДОС, 2004. – Т. 1. – 382 с.
5. Очерки истории исторической науки в СССР. – М.: Просвещение, 1963. – Т. 2. – С. 511.
6. Коцур В. П., Коцур А. П. Історіографія історії України. – Чернівці: Золоті литаври, 1999. – 520 с.
7. Колесник І. І. Українська історіографія в контексті національного відродження України: спроба періодизації // Історія і теорія історичної науки і освіти // Харківський історичний збірник. – Х., 1995. – Вип. I. – С. 21–52.
8. Hagen von M. Does Ukraine Have a History // Slavic Review 54. – 1995. – № 3. – P. 663–673.
9. Магочий П. Українське національне Відродження. Нова аналітична структура // УІЖ. – 1991. – № 3. – С. 97–107.
10. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. – К.: Основа, 1994. – Т. 1. – 554 с.
11. Сарбей В. Г. Очерки по методологии и историографии истории Украины. – К.: Наукова думка. – 1989. – 248 с.
12. Grabski A. F. Problem syntezy w historii historiografii. Uwagi dyskusyjne // Historyka, 1990. – Т. XX. – S. 3–10.
13. Ульяновський В., Короткий В. Володимир Антонович: образ на тлі епохи. – К.: ТОВ Міжнародна фінансова агенція, 1997. – 218 с.
14. Масненко В. В. Самоідентифікація українських істориків у контексті становлення національної історичної думки (брати А. В. та М. В. Стороженки; І. А. Линниченко, Д. І. Багалій) // КС. – 2002. – № 6. – С. 92–106.
15. Масненко В. В. Історична пам'ять як основа формування національної свідомості // УІЖ. – 2002. – № 5. – С. 49–62.
16. Мухина Е. М. Концепция учёных или историческое сознание? // Одиссей. Человек в истории. 1998. – М., 1999. – С. 277–280.
17. Ващенко В. В. Неврастенія: непрочитані історії (Деконструкція одного надпису – сеанс прочитання автомонографії М. Грушевського). – Дніпропетровськ: Видавництво ДНУ, 2002. – 408 с.
18. Фейэрабенд П. Избранные труды по методологии науки. – М., Прогресс, 1986. – 544 с.
19. Goldmann L. Nauki humanistyczne a filozofia. – Warszawa: Panstwowe Wydawnictwo Naukowe, 1961. – 511 s.
20. Валіцький Анджей. В полоні консервативної утопії. – К.: Основи, 1998. – 710 с.
21. Oexle O. G. Geschichtswissenschaft im zeichen des Historismus. Studien zu Problemgeschichten der Moderne. Göttingen, 1996. – 382 p.
22. Реснт О. П. Сучасна історична наука в Україні: шляхи поступу // УІЖ. – 1999. – № 3. – С. 3–22.
23. Rüsen J. Studies in Metahistory. – Pretoria, 1993. – P. 3 – 27.
24. Кун Т. Структура научных революций. – М.: Прогресс, 1997. – 288 с.
25. Iggers G. G. New Directions in European Historiography. – Connecticut, 1966. – P. 3–29.
26. Потульницький В. А. Україна і всесвітня історія. Історіософія світової та української історії XVII – XX століть. – К.: Лібидь, 2002. – 480 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Кіян Олександр Іванович – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри всесвітньої історії КДПУ ім. В. Винниченка.

Наукові інтереси: історіографія, методологія історії та методи історичних досліджень.